

• TARTALOM

ELŐSZÓ	13	
KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS	21	
BEVEZETÉS	25	
Sibének lenni	30	
A fordulat	39	
A látószög	47	
Módszerek, témakörök és források	50	
I. NEMZETEN INNEN, NEMZETSÉGEN TÚL:		
A SIBE ETNIKUS NACIONALIZMUS MEGHATÁROZÓI	63	
1. Az emlékezet uralása	75	
1.1. Az ősök hagyatéka	76	
1.1.1. A felejtés hatalma	77	
1.1.2. Ősök a temetőben	81	
1.1.3. Ősök az emlékezetben	88	
1.2. Az emlékezet a nemzeti egységhez vezető út útvesztőjében	92	
2. Az identitás alakítása	94	
2.1. A nemzeti egységhez vezető út ideája	95	
2.1.1. A „négy identitás”	98	
2.2. Egymásba fűződő „valóságok”	101	
II. TEMPLOM TEMPLOMNAK ÁRNYÉKA: A TAIPING TEMPLOM ROMJAIBÓL FORMÁLÓDÓ SIBE ŐSÖK TEMPLOMA		109
1. A templom sztéléje, avagy a kőbe vésett múlt életre keltése	114	
1.1. A templom „felfedezése” és a sibe tudáselit kapcsolatrendszerének kiépítése	115	
1.2. A kőbe vésett múlt	122	
1.2.1. A sztélé és mandzsu nyelvű feliratának fordítása	123	
1.2.2. A mandzsu nyelvű szöveg történelmi kontextusa	127	
1.2.3. A kőbe vésett múlt életre kel.	130	
2. A templom táblája, avagy a fába metszett múlt jövőt formáló ereje	131	
2.1. A sibe történettudományi kutatások megalapozása	132	
2.2. A Sibe Ősök Temploma	133	
2.2.1. A fatábla felfedezése és kínai nyelvű feliratának fordítása.	134	
2.2.2. A Sibe Ősök Templomának megkonstruálása	136	
2.2.3. Lépés a Nagy Nyugatra Telepítés emlékhelyének megteremtése felé	139	

III. „NINCSEN NEMZET TÖRTÉNELEM NÉLKÜL, NINCSEN CSALÁD CSALÁDFA NÉLKÜL”: HAN QIKUN „CSALÁDFA-EGYESÍTŐ” TÖRTÉNETE ÉS A SIBE ETNIKUS NACIONALIZMUS SZEMÉLYES EMLÉKEZÉSBEN REJLŐ EREJE	143
1. A Hashūri családfák és a nemzetségek Nagy Nyugatra Telepítésről őrzött emlékezete	148
1.1. A Nagy Nyugatra Telepítés a történeti források tükrében.	150
1.2. A Hashūri családfák jelentősége.	153
1.2.1. A mandzsu nyelvű családfa 1872-ből	154
1.2.2. A kínai nyelvű családfa 1913-ból	158
2. A Hashūri nemzetség „családfa-egyesítő” története mint a sibe etnikus nacionalizmus személyes emlékezésben rejló érzelmi alapja	161
2.1. A Hashūri nemzetség egyesített családfája 1987-ből	163
2.2. A Hashūri nemzetség története és a sibe nemzetiség emlékezete.	166
IV. METAMORFÓZIS A PATRIOTIZMUS JEGYÉBEN: A NYUGATRA TELEPÍTÉS ÜNNEPE ÉS A SIBÉK POLITIKAI MÁRTÍRIUMA	169
1. A Nyugatra Telepítés Ünnepe „kitalált” hagyománya	173
1.1. A sibe etnikus nacionalizmus „hazaszerető” fordulata	174
1.1.1. A „hazaszerető múlt” mint a sibe etnikus nacionalista törekvések legitimálásának kulcsa	177
1.1.2. A mártírium tanúságtétel szent helye és ünnepe	183
2. A nép ünnepel, az oroszlán álmodik?	197
2.1. Az oroszlán álma	198
2.2. Ünnepen innen és túl.	201
2.2.1. Ősök és hősök a nemzetépítés oltárán	204
BEFEJEZÉS	215
Források és interpretációk.	218
Összegzés	223
UTÓSZÓ	229
MELLÉKLET	231
1. sz. melléklet: Az idegen szavak átírásáról és kiejtéséről	233
2. sz. melléklet: Időrendi áttekintés az első császári dinasztiától napjainkig.	236
3. sz. melléklet: Az idézett források melléklete.	240
4. sz. melléklet: A sibe identitás alakulásának mérföldkövei.	255
5. sz. melléklet: A Mandzsu Birodalom császárainak listája	258
6. sz. melléklet: Az Ötödik falu temetőinek temetőkertjei	260
7. sz. melléklet: A Hūsihari nemzetség temetőkertje	264
8. sz. melléklet: Feljegyzések a Hashihuli nemzetség rokonságának tízezer lit átívelő felkutatásáról	269
9. sz. melléklet: A sibe nemzetségevek listája	279

BIBLIOGRÁFIA	283
ILLUSZTRÁCIÓK LISTÁJA	301
I. Térképek	301
II. Fotók.	301
MUTATÓK (KÍNAI ÉS MANDZSU/SIBE NYELVŰ SZÓSZEDETTEL).	305
I. Névmutató	305
II. Tárgymutató.	309
III. Földrajzi nevek mutatója	317
IV. A kötetben szereplő műcímek (könyvek, előadások stb.) mutatója	319

Emlékszem jól: elnyújtott léptekkel haladtam felfelé a kiserdőt átszelő lépcsősoron, ami a domboldal tetején álló könyvtár épületének oldalsó falához vezet. Ott balra fordultam, a könyvtár főkapujának irányába, amin belépve újabb lépcsősorok után értem fel a negyedik emeleti függőfolyosóra. Itt sorakoznak a Daliani Nemzetiségi Intézet Északkeleti Nemzeti Kisebbségek Történeti és Kulturális Kutatóközpont irodái.¹ Bal kezemben két vaskos kötettel és egy papírpoharas, automatából vásárolt kávéval egyensúlyozva kinyitottam a kölcsönkapott iroda ajtaját, és letelepedtem a kis asztalhoz, ami az ablak mellett állt. A kávé jobbra tettem, a könyveket, amelyeket magammal hoztam, balra, középre pedig az üres papírlapok kerültek. Hátradőltem a megkopott kanapén, és a könyvek súlya alatt megfáradt kezemet dörzsölgettem. Írnom kellett volna, bemutatni a magammal hozott kötetek jelentőségét, de nem tudtam, hogyan kezdjem el. Közel kétezer oldalnak súlya van, akárhogy is vesszük. Találomra felütöttem hát az első kötetet, és miközben a megfelelő szavakat kerestem, hogy papírra vethessem őket, lassanként megfogalmazódtak bennem azok a gondolatok, amelyek mára kutatásaim vezérfonalává lettek.

A könyv, amit akkor, a daliani intézetben a kezemben tartottam, *A kínai sibe emberek* címen jelent meg a Liaoningi Nemzetiségi Kiadó gondozásában, 2010-ben (Na – Han 2010) – éppen abban az évben, amikor először indultam útnak a Kínai Népköztársaságba, hogy kutatásokat végezzek az ott élő sibék körében. Néha elgondolkodom azon, hogy ha ez a kétkötetes tanulmánygyűjtemény még kutatóutam megkezdése előtt akad a kezem ügyébe, vajon hogyan alakul a sibékről alkotott képem és nyomában a megtervezett utam. Hiszen e kötetek mintegy foglalatát adják a sibék történelméről és kultúrájáról írt, az énképüket mindmáig meghatározó valamennyi munkának, továbbá az etnikus nacionalista törekvéseikben fontos szerepet játszó személyek visszaemlékezéseinek – több mint 1600 oldalon.

A kötetek főszerkesztői, Na Qiming és Han Qikun, akik maguk is a sibe etnikus nacionalista törekvések kiemelkedő jelentőségű szereplői, e visszaemlékezések sorát egészen az 1950-es évekig vezetik vissza: abba az időbe,

¹ A munkámban közölt idegen szavak átírásáról és kiejtéséről, továbbá a kínai, illetve mandzsu/sibe nyelvű személy-, nép-, földrajzi és intézménynevek eredeti írásrendszer szerinti változatának megadásáról lásd a munkámhoz csatolt 1. sz. mellékletet.

amikor a Párt meghirdette országos programját a Kína határain belül élő nemzeti kisebbségek társadalmának és történelmének vizsgálatára, a sibeekre irányuló kutatásokat sibe kutatók kezébe adva. Kínán belül, a sibe etnikus nacionalista törekvések tekintetében, mind a mai napig az e program keretében meginduló kutatások számítanak mérvadónak.

Ám kutatásaim megkezdésekor sem a fenti kötetek, sem a benne összefoglalt kutatási eredmények nem voltak hozzáférhetőek számomra, így csak arra a szakirodalomra támaszkodhattam, amit Magyarországról sikerült felkutatnom és elérnem. A kép azonban, amit a sibeekről ezek alapján alkothattam, meglehetősen egyoldalúnak bizonyult. Ennek legfőbb okát azokban a sajátságos földrajzi, demográfiai, nyelvészeti és kulturális jellemzőkben látom, amelyek az eredetileg Mandzsúria vidékén élő sibeeket mára két, egymástól területileg is elkülönült nagy csoportra osztják.

1. sz. térkép. A Kínai Népköztársaság tartományi térképe. A sibeek két nagy csoportja által legsűrűbben lakott tartományok: Heilongjiang, Jilin és Liaoning tartományok Kína északkeleti vidékén (északról dél felé haladva), valamint Kína legnyugatibb tartománya, a Xinjiang Ujgur Autonóm Terület. Készítette: Horváth Zsolt, 2017

E két nagy csoport egyike mind a mai napig Mandzsúriában, azon belül is Kína három északkeleti tartományában – Heilongjiang, Jilin és Liaoning tartományokban – él elsórtan. Másik nagy csoportjuk közösségei – az 1764-ben,

az egykori mandzsu Qing-dinasztia (1644–1911)² északnyugati határvégeire átvezényelt katonák leszármazottai – a mai Xinjiang Ujgur Autonóm Terület vidékén élnek (lásd 1. sz. térkép). Az ő csoportjaik lélekszámra hiába képezik töredékét az északkeleten maradtaknak, ez utóbbiakkal szemben mind a mai napig megőrizték mandzsu/sibe nyelvüket és írásrendszerüket, valamint szokásaik jelentős részét (lásd 1–2. sz. fotók).

1–2. sz. fotók. Chabucha'eri sibe férfi és asszony hagyományos viseletben az 1980-as években.

Reprodukción a fotós, An Su magántulajdonában lévő fotókról

A fenti okok következtében a sibékre irányuló – és számomra hozzáférhető – munkák szinte kivétel nélkül a sibék áttelepített csoportjairól tudósítottak, figyelmen kívül hagyva az északkeleten maradt csoportokat. Mintha a társadalmi jelen megértéséhez csak az lenne a fontos, ami *volt*, és ami belőle *megmaradt*. Célkitűzésem így szinte magától adódott: ha tudni szeretném, hogy az egymástól elszakított sibék csoportjai *hogyan* is élnek valójában, akkor minél több általuk lakott területet be kell járnom, egyúttal kiválasztva azokat a közösségeket, ahol majd folytatni tervezem kutatásaimat.

Az előkészületeket már 2009-ben megkezdtem, azt követően, hogy felvételt nyertem a Pécsi Tudományegyetem Interdiszciplináris Doktori Iskola Néprajz- és Kulturális Antropológia Tudományok Programjába. Majd a rá következő évben a doktori program intézményes háttérével pályáztam meg a Magyar Állami Eötvös Ösztöndíjat. Ennek elnyerése révén lehetőséget kaptam arra, hogy 2010 júliusa és novembere között öt hónapot töltssek el a Kínai Népköztársaságban, és mandzsu nyelvet tanuljak a Központi Nemzetiségi

² Kína császári dinasztiáinak áttekintését a munkám 2. sz. mellékletében közölt időrendi táblázat segíti.

Egyetem Nemzeti Kisebbségek Régi Nyomtatványainak Kutatóintézetében. Innen, a pekingi Központi Nemzetiségi Egyetem vezetőségének beleegyezésével indultam útnak, hogy felkeressek számos, sibe lakta területet.

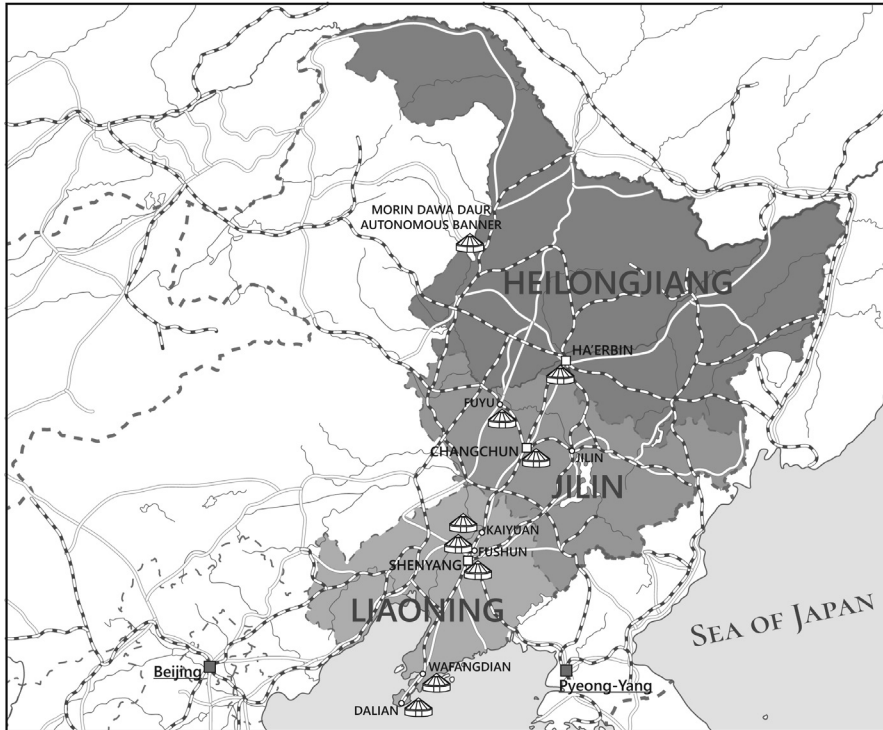
Ekkor, 2010 júliusa és novembere között, a *feltérképező jellegű* terepmunkám során négy északi/északkeleti tartományt jártam be: a Belső-Mongol Autonóm Terület Morin Davá Daur Nemzetiségi Autonóm Zászlót; Heilongjiang tartomány Ha'erbin városát és vonzásokörzetét; Jilin tartomány Fuyu járását és Changchun városát, illetve azok vonzásokörzetét; valamint Liaoning tartomány Shenyang városát és annak vonzásokörzetét. Északnyugaton a Xinjiang Ujgur Autonóm Területen belül található Chabucha'er Sibe Autonóm Járásban végeztem tájékozódó kutatásokat.

E terepmunka során több ezer kilométert utaztam vonaton, de sosem éreztem fáradtságot: egyrészt, mert az út során távoli tájakra vágyó gyermekkori álmom valósult meg; másrészt, mert minden egyes lépéssel teljesebb képet alkothattam arról, amit kerestem. A kapott válaszok pedig mind újabb és újabb kérdésekhez vezettek, és engem egyre inkább az érdekelt, hogy választ találjak a sibe etnikus nacionalista törekvések *mikéntjére* – arra, hogy *kik* és *hogyan* irányítják azt. Ennek megfelelően, előzetes terepmunkám végeztével, felmerült egy hosszú időtartamú, *több helyszíni* terepmunka megvalósításának igénye.

A kapcsolatrendszer, amire egy ilyen jellegű terepmunka lefolytatásához szükségem volt, már a rendelkezésemre állt: mind az öt tartományon belül, ahol jártam, sikerült jó kapcsolatot kiépítenem azon politikai vezetőkkel és értelmiségiekkel, akiknek segítsége nélkülözhetetlen volt a terepmunkám megvalósulásához. Addigra ugyancsak megkaptam a Xinjiangi Tanárképző Egyetem Történeti és Etnológiai Intézet Szociál- és Kulturális Antropológia Kutatóintézetének meghívólevelét, ami – az adott intézmény „társkutatói” státusába kerülve – az első lépés volt a politikailag szigorúan felügyelt Chabucha'er Sibe Autonóm Járásban folytatni kívánt kutatómunkám engedélyeztetéséhez. Az egyetlen, de korántsem elhanyagolható problémát az anyagi támogatás megoldása jelentette, aminek elnyerését konzulensemnek köszönhetem: az ő közbenjárásával, Óry Csaba államtitkár úr személyes támogatásával térhettem vissza 2011 novemberében Kínába, a Xinjiang Ujgur Autonóm Terület székhelyére, Ürümcsi városába. Onnan, a szükséges politikai engedélyek kiállítását követően, 2012 januárjában utaztam a Chabucha'er Sibe Autonóm Járásba, hogy ott, falun, egy sibe földműves család házába költözve megkezdhessem résztvevő megfigyelésen alapuló, hosszú időtartamú terepmunkámat. Mint Kínán kívülről érkezett kutató, elsőként – és máig egyetlenként – jutottam hozzá ehhez a lehetőséghez, egy olyan időszakban, amikor a Chabucha'er Sibe Autonóm Járáson belül nemcsak a magánházak, hanem a szállodák is kötelezően zárva tartották kapuikat a külföldiek előtt.

Innen, ismét konzulensem közbenjárására, Richard de Unger úr nagylelkű támogatásának köszönhetően, 2012 májusában utaztam át Kína északkeleti

vidékére. Így második, hosszú időtartamú, *több helyszínű* terepmunkám során, 2011 novembere és 2013 januárja között a korábban már felkeresett sibe csoportokon túl eljutottam még Liaoning tartomány Dalian, Kaiyuan, Fushun és Wafangdian városaiba, illetve azok vonzáskörzetének sibe csoportjaihoz (lásd 2–3. sz. térképek).

2. sz. térkép. A mandzsúriai terepmunka helyszínei: a Morin Davá Daur Nemzetiségi Autonóm Zászló, Ha'erbin város, Fuyu járás, Changchun város, Kaiyuan város, Fushun város, Shenyang város, Wafangdian város és Dalian város. Készítette: Horváth Zsolt, 2017

Az északkeleti Liaoning tartományban a már fentebb említett Daliani Nemzetiségi Intézet Északkeleti Nemzeti Kisebbségek Történelmi és Kulturális Kutatóközpont társkutatójaként folytattam kutatómunkámat. Itt, ebben az intézményben, 2012 nyarán nyílt először lehetőségem arra, hogy átlapozzam a fentebb már emlegetett köteteket.

Ahogy áttekintettem a kötetek belső címlapjai mögött felsorakoztatott fotókat és a hosszas tartalomjegyzéket, képek és fejezetek tárultak fel előttem a sibék homályba vesző múltjáról és a múltat a jelenhez fűző szent helyekről, ősi istenségekről és „rejtező” sámánokról, új formát öltő szokásokról és életre hívott ünnepélyekről. Mindarról, amire a kötetek írói és szerkesztői

3. sz. térkép. A terepmunka helyszínei a Xinjiang Ujgur Autonóm Területen: a Chabucha'er Sibe Autonóm Járás és Ürümcsi város. Készítette: Horváth Zsolt, 2017

emlékezni és emlékeztetni akartak. Engem pedig az érzés, hogy az eddig megtett utamat látom viszont nyomtatott formában, hirtelenjében kétségek sokaságával töltött el: leginkább attól való félelmemben, hogy a sibe etnikus nacionalizmusra vonatkozó kérdéseim egyetlen könyvből bárki számára megválaszolhatóvá válnak.

Néztem hát a két vaskos kötetet, pörgettem lapjaikat, és eltűnődtem a borítón megjelenített katonák során, akik maguk mögött hagyták népes rokonságukat, hogy közvetlen hozzátartozóikkal együtt a Mandzsu Birodalom nyugati határvidékén telepedjenek le, engedelmeskedve a császári parancsnak. Milyen ironikus – gondoltam magamban akkor, továbbra is a borítót nézegetve –, hogy ami egykor elválasztotta egymástól a sibe *nemzetiségeket*, az mára a sibe *nemzetiség* egységének zálogává lett. Mert azóta, hogy 1764-ben az áttelepítésre kijelölt családok útra keltek, éppen 250 év telt el, és ez az esemény, amit ma a *Nagy Nyugatra Telepítésnek* neveznek, mára a sibe etnikus nacionalista törekvések legfőbb mozgatórugójává lett. A Nagy Nyugatra Telepítés eszméje ugyanis az, ami közvetlen vagy közvetett módon a sibék etnikus nacionalista törekvéseinek legfőbb forrásaként és kiinduló-

pontjaként jelölhető meg. Ennek felismerésével tettem le a köteteket, és a még hátralévő kutatóidőmet, ami 2013 januárjában egy akkor utolsóként hitt látogatással zárult a Chabucha'er Sibe Autonóm Járásban, a Nagy Nyugatra Telepítés eszméjének jelentőségét alátámasztó adatok gyűjtésének szenteltem.

A sors azonban úgy hozta, hogy hazatértem után mindössze négy hónappal, 2013 májusában újabb 14 hónapra visszatérhettem a sibe-körébe: a Campus Hungary Program által meghirdetett szakmai gyakorlat és féléves részképzés/kutatómunka keretében előbb a Chabucha'er Sibe Autonóm Járási Kulturális Központ munkatársaként, majd az Ili Tanárképző Főiskola Kínai Sibe Nyelvi és Kulturális Kutatóközpont társkutatójaként dolgozhattam.

Az újabb út újabb lehetőségeket jelentett számomra. Egyrészt, tovább árnyalhattam a sibe-etnikus nacionalizmusról már korábban kialakított elképzeléseimet, egyszersmind megrajzolva a sibe-etnikus nacionalista törekvések történelmi ívét. Másrészt, a vonatkozó idegen nyelvű, zömében klasszikus és modern kínai, mandzsu és sibe, valamint angol nyelvű források és szakirodalom feldolgozása után, megkezdhettem munkám megírását – beleértve ezeket a sorokat is, amelyeket most papírra vetek.

Munkám, amelyet az olvasó a kezében tart, végül is közel hét esztendő kutatómunkájának eredményeként született meg. Ebből a hét esztendőből összesen öt évet töltöttem el a sibe-etnikus nacionalista törekvéseinek vizsgálatával, beleértve ebbe azt a harminchárom hónapot, amelyet a sibe-körébe egymástól elszakított két nagy csoportja körében töltöttem. És csak most, hogy visszatekintek ezekre az időkre, gondolkodom bele abba, hogy sokszor mennyire nehéznek is éreztem az idáig vezető utat. Mégsem változtatnék semmin, akkor sem, ha lehetne. Azt azonban csak remélhetem: azok is megértik ezt, akik olyan sok mindenről lemondtak azért, hogy ezen az úton végigmehessenek. Így nem marad más hátra számomra, mint hogy köszönetet mondjak nekik és mindazoknak, akik a tőlük telhető módon segítettek engem.